ÖREBRO UNIVERSITET
Grundlärarprogrammet, inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3
Svenska språket
Svenska, Självständigt arbete inriktning f-3, A-nivå, 15 högskolepoäng
HT 2022

“Vita främlingar antagligen vara gudar..!”

- En kvalitativ text- och bildanalys av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* ur ett postkolonialt perspektiv

Marina Kihlström och Amanda Mäki

Handledare: Ulrika Göransson

Abstract

Marina Kihlström & Amanda Mäki, “Vita främlingar antagligen vara gudar..!”: En text- och bildanalys av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) ur ett postkolonialt perspektiv (2022). Grundlärarprogrammet, inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, Svenska språket, Svenska, Självständigt arbete inriktning f-3, grundnivå, 15 högskolepoäng, HT 2022.

Uppsatsen är en text- och bildanalys där vi analyserar *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) ur ett postkolonialt perspektiv. Syftet med denna uppsats är att undersöka hur den amerikanska ursprungsbefolkningen porträtteras i *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) samt vilka didaktiska möjligheter och utmaningar som boken erbjuder i undervisningssammanhang. Ett vidare syfte är att diskutera om det är möjligt att använda sig av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) i undervisningssammanhang givet den värdegrund som skolan vilar på och ska förmedla. Metoden som används är text- och bildanalys med ett kvalitativt och postkolonialt teoretiskt anslag. Resultatet av analysen visar på att boken i förhållande till det postkoloniala arvet förstärker bilden av den “imaginära indianen” genom västerländska och eurocentriska värderingar. Som exempel upptäcktes rent rasistiska och stereotypa illustrationer och formuleringar i boken. På grund av detta blir således boken intressant för ett normkritiskt arbete i skolan.

Nyckelord: Bertil Almqvist, Barna Hedenhös upptäcker Amerika, postkolonialism, eurocentrism, didaktik, litteraturanalys, rasism, stereotyper.

Innehållsförteckning

Abstract 2

Innehållsförteckning 3

1. Inledning 4

2. Syfte och frågeställning 7

3. Disposition 8

4. Teori och begrepp 9

4.1 Postkolonialt perspektiv 9

5. Metod 12

5.1 Kvalitativ/kvantitativ ansats 12

5.2 Kvalitativ textanalys 13

5.3 Bildanalys 13

6. Urval 16

7. Tidigare forskning 17

7.1 Postkolonialt perspektiv i barnlitteratur 17

7.2 Studentuppsatser 18

8. Presentation av bok 19

8.1 Generellt om Barna Hedenhös 19

8.2 Barna Hedenhös upptäcker Amerika (1950) 19

9. Analys 20

9.1 En massa röda män 20

9.2 Vita främlingar antagligen vara gudar 22

9.3 Alla tjurar vara ilskna på allt som vara rött 25

10. Resultat 28

11. Didaktisk diskussion 31

12. Referenser 37

1. Inledning

I “Imaginary Indians: Representations of Native Americans in Scholastic Reading Club” skriver Amina Chaudhri och Nicole Schau att litteratur inte är ett separat eller diskret element inom skolans värld utan en byggsten som gör att lärandet kan frodas (Chaudhri och Schau 2015, s. 20). I enlighet med Läroplanens centrala innehåll för svenska ska eleverna få möta skönlitterära verk från olika tider och skilda delar av världen som belyser människors upplevelser och erfarenheter (Skolverket 2022, s. 226). Genom att använda sig av litteratur som på ett autentiskt vis skildrar mångkulturalitet kan man berika elevernas läs- och lärupplevelse samt utveckling. Användandet av litteratur kan i sig sätta en grund för det livslånga lärandet (Chaudhri och Schau 2015, s. 20). Genom tiderna har barn i och utanför skolans värld bekantat sig med skönlitterära verk som präglas av västerländska traditioner och stereotypa antaganden om andra kulturer, etniciteter och folkslag.

Värdegrundsarbetet parallellt med svenskämnet är en central del i lärarens arbete. I skolans värdegrund och uppdrag står det att skolan ska främja förståelse, öppenhet och respekt för människors olikheter och etniska tillhörigheter. Olikheter och etniska tillhörigheter ska få en central position i klassrummet i arbetet för att motverka rasism. Rasism och diskriminerande tendenser ska med kunskap och aktiva insatser bemötas och förebyggas (Skolverket 2022, s. 5). Användandet av skönlitteratur, exempelvis bilderboken, kan ses som ett elevnära medel för att belysa frågor gällande rasism och diskriminering. Skönlitteratur för barn öppnar för möjligheter för eleven att ta del av olika människors upplevelser och kunskaper (s. 226).

Chaudhri och Schau visar dock att tolkningen som görs av skilda etniciteter i barnlitteratur inte är helt fria från kontroverser, vilket även är fallet för serien om *Barna Hedenhös* skriven av Bertil Almqvist. I samlingsvolymen, *Den stora boken om Barna Hedenhös* (2013), har kritik riktats mot en av berättelserna – *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950). I berättelsen får vi följa med när familjen möter ursprungsamerikaner som illustreras och beskrivs utifrån den svenska kulturens föreställningar. Detta kan ses som resultatet av att historier om människor med annan etnicitet och hudfärg, där deras erfarenheter ofta porträtteras av vita författare och illustratörer. Frågan om perspektiv är därför av stor vikt, vem som berättar vems historia (Chaudhri och Schau 2015, s. 19).

I artikeln “Nytryckta Hedenhös-böcker kritiseras av litteraturvetare” från SVT:s nyheter skriver Hanna Rydén hur bokförlaget Bonnier Carlsen i samband med pressmeddelandet för 2013 års julkalender om *Barna Hedenhös* väljer att trycka en ny samlingsvolym där alla tidigare berättelser finns med, även *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950), utan revidering (Hanna Rydén 2013). Amanda Horne skriver i artikeln “Bonnier Carlsen drar tillbaka “Barna Hedenhös upptäcker Amerika”” från SVT:s nyheter hur kritiken mot Bonnier Carlsen haglar och kort därefter beslutar Bonnier Carlsen att helt ta bort *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) från kommande utgåvor, detta på grund av berättelsens rasistiska och diskriminerande uttrycksformer (Amanda Horne 2013). I artikeln “Bertil Almqvist var en utpräglad antirasist” från SVT:s nyheter intervjuar Natalija Sako, Nisse Larson som tillsammans med Christina Billgren äger rättigheterna till böckerna om *Barna Hedenhös*. Larson är positiv till att förlaget valt att helt ta bort den omtalade berättelsen i stället för att revidera den. Larson tror att författaren Bertil Almqvist själv hade önskat att böckerna moderniserades, reviderades eller att efterord skrivits som synliggör tiden berättelsen skrevs i. Ordförande för Seriefrämjandet, Fredrik Strömberg, ser däremot hellre att man förklarar den historiska kontexten i stället för att ändra eller ta bort originalen. Strömberg menar att det är bättre att belysa, diskutera och analysera böckerna för lärdom så att riskerna för att liknande skildringar minskar (Natalija Sako 2013).

I Läroplanens övergripande mål för normer och värden understryks det att skolan ska ta ett aktivt avstånd från all typ av förtryck, diskriminering och kränkande behandling (Skolverket 2022, s. 11). Vidare i Läroplanens syfte för ämnet svenska framförs det att eleverna genom undervisningen ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om det svenska språket (s. 224–225). Dessa kunskaper innefattar normer, uppbyggnad, historia och utveckling, där språk och texter måste ses utifrån och förstås i relation till makt. I ”“Critical literacy” synliggör maktrelationer och motiverar” skriver Vanja Lozic hur språk och texter aldrig är neutrala och det är således vårt uppdrag som lärare att se till att eleverna utvecklar kritisk litteracitet för att kritiskt kunna granska och analysera texter (Lozic 2014).

I och med läroplanens riktlinjer kan det urskiljas ett dilemma kring hur lärare ska ta sig an den västerländska representationen av ursprungsamerikaner. Litteratur som skildrar olika etniciteter och urbefolkningar kan tolkas ur ett postkolonialt perspektiv vilket Denise Beniwa Johnson och Emilia Åkesson skriver i “Normkritisk pedagogik-ett sätt att motverka strukturell rasism i skolan”. Det postkoloniala perspektivet har som syfte att ge eleverna

möjlighet att få en djupare förståelse för hur historia och strukturell rasism samverkar. Dock behövs en normkritisk pedagogik tas med i läsning och arbete utifrån boken. Elevers olika positioner och förutsättningar behöver tas i beaktande då boken kan komma att påverka eleverna på olika sätt (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 4–7).

I planeringsfasen av uppsatsen hade vi sedan tidigare bestämt oss för att göra en komparativ analys för att synliggöra hur olika etniciteter porträtteras i barnlitteratur. Med detta som utgångsläge observerades aktuella samhällsdebatter kring ämnet, där uppmärksammade vi försummelsen i diskussionen gällande urbefolkningar i barnlitteratur. Som resultat av denna försummelse har det i stället för att revideras skett en utgallring. Detta faktum var något som intresserade oss och vi valde därför att fokusera på hur urbefolkning, främst amerikansk, porträtteras i barnlitteratur. Som resultat av den utgallring som skett hade vi svårt att hitta material som kunde bidra till en komparativ analys. I och med detta valde vi att göra en text- och bildanalys av en specifik bok – *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950).

2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur den amerikanska ursprungsbefolkningen porträtteras i *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) samt vilka didaktiska möjligheter och utmaningar som boken erbjuder i undervisningssammanhang.

Frågeställningarna som valts för att kunna besvara de frågor som ryms i syftet är.

- Hur skildras urbefolkningens utseende, handlingar och miljö?
- Hur skildras relationen mellan familjen Hedenhös och amerikansk urbefolkning?
- Hur skildras den imaginära föreställningen av amerikansk urbefolkning?

Uppsatsens syfte kommer sedan att diskuteras utifrån följande didaktiska frågeställning:

- Är det möjligt att använda sig av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) i undervisningssammanhang givet den värdegrund som skolan vilar på och ska förmedla? Vilka är i sådant fall utmaningarna respektive möjligheterna?

3. Disposition

Uppsatsen inleds med ämnesområdets teoretiska bakgrund. Här introduceras och förklaras begrepp så som *postkolonialt perspektiv*, *hierarkisk maktordning*, *eurocentrism* och *xenofobi*. Därpå följer avsnittet som behandlar metod; kvalitativ forskning, bildanalys samt textanalys, därefter följer ett urvalsavsnitt. Efter urvalsavsnittet presenteras tidigare forskning inom ett postkolonialt perspektiv i barnlitteratur, följt av tidigare studentuppsatser inom ämnesområdet. Sedan följer en presentation av vald bok som ligger till grund för analysen. Därefter genomförs analysen av boken. Uppsatsen avslutas med en resultatdel och en didaktisk diskussion.

4. Teori och begrepp

I detta avsnitt kommer vi redogöra för den teori som kommer stå till grund för vår uppsats. Utifrån uppsatsens syfte ser vi det som relevant att använda oss av ett postkolonialt perspektiv. Teorin ser vi som användbar då vi med hjälp av den kan problematisera bokens innehåll utifrån ett historiskt likväl etiskt perspektiv.

4.1 Postkolonialt perspektiv

Postkolonialismen är beteckningen på den diskurs som talar om det postkoloniala samhällets ambivalens mellan det inhemska och det västerländska. I *Kolonialism/postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält* visar Ania Loomba att användandet av teorin som ett uttryck för en avkolonisering är ett inadekvat sätt att definiera samtida förhållanden. Hon ser att prefixet "post" i en större mening skapar ett dilemma utifrån den definition den ses utifrån (Loomba 2005, s. 22). Loombas definition på prefixet "post" kan ses i likhet med Chaudhri och Schaus fråga kring perspektiv: vem som berättar vems historia (Chaudhri och Schau 2015, s. 19).

Loomba problematiserar prefixet "posts" mening utifrån tre definitioner –*ideologi, tid* och *hierarkisk maktordning*. Den västerländska inställningen är att strävan efter att bygga upp koloniala imperier är ett avslutat kapitel, vilket den ideologiska meningens definition påvisar i sin rent överskridande syn (Loomba 2005, s. 22–23). *I Andra platser: en essä om kulturell identitet* skriver Stefan Jonsson om hur den ideologiska meningen betraktar det kulturella västerländska som det rationella och som det ursprungliga (Jonsson 1995, s. 127). Loomba visar att tankesättet har sitt ursprung från kristendomens framfart och utbredning i Europa. Det grundar sig i tanken att vi alla kommer från samma ursprung och att dem som skiljer sig från de rätta västerländska kristna måste ha dragit på sig Guds vrede (Loomba 2005, s. 112).

Den ideologiska synen har dock kritiserats då man anser att det är för tidigt att dödförklara kolonialismen då ojämlikheterna från denna era fortfarande består. Man talar därför om definitionen *tid*, vilket till skillnad mot den ideologiska definitionen inte ser "post" som ett avslut. Koloniseringens tid är förbi men kulturer är fortfarande koloniserade. Detta kan ställas i likhet med industrialismens kvarvarande effekter för skilda delar av världen.

Industrialismens tid är förbi men vi lever fortfarande i en industrialiserad värld. Synen på den kvarvarande koloniseringen synliggörs även i definitionen *hierarkisk maktordning*. Den *hierarkiska maktordningen* utgår ifrån dem som lever som koloniserade och hur prefixet "post" i termen postkolonial inte kan tillämpas på deras situation. Postkolonialismen talar således för de människor som koloniserade, inte för de människor som koloniserats. Detta eftersom vi aktivt hindrat den autentiska kulturen som existerade före kolonialismen att återvända. Jonssons beskriver hur den västerländska idéhistorien ser den västerländska individen som ett slags världsursprung eller en begynnelse av världen – "de var ingenting förrän vi kom dit" (Jonsson 1995, s. 128).

I *De andra: Amerikanska kulturkrig och europeisk rasism* visar Stefan Jonsson att en viktig fråga att ta i avseende är vem det är som förvaltar mänsklighetens ideal (Jonsson 1993, s. 9). Begreppet *eurocentrism* blir utifrån denna fråga relevant att undersöka i det postkoloniala perspektivet. Begreppet visar på tolkning av den europeiska kulturen som unik och överlägsen andra kulturers ideal samt ursprung. Inom eurocentrismen upprätthålls en imaginär föreställning om den egna kulturens mångfald samt beroende/icke beroende av andra kulturers inflytande. Detta gör att en eurocentrisk tolkningshorisont blir monotopisk, den saknar förmågan att ta till sig samt förstå "den andra" (den som är annorlunda) utifrån dennes egna förutsättningar (Jonsson 1995, s. 144). Eurocentrismens mål i detta blir då inte att skapa en förståelse för andra utan sker som ett resultat av den egna gruppens behov att förstå sig själva (Jonsson 1993, s. 248). Eurocentrismen kan utifrån dessa definitioner ses som det västerländska försöket att skapa sanningar om sin egen men även om andra kulturers identiteter. Sanningarna skapas dock med föreställningen kring ett västerländskt mänskligt ideal. Att försöka skapa dessa sanningar är en väg för oss att skapa näring till en typ av intolerans (Jonsson 1993, s. 9).

Jonsson beskriver ordet rasism utifrån *xenofobi*, vilket innebär människors rädsla i att försöka förstå sig på "de andra" (Jonsson 1993, s. 248). Eurocentrismens imaginära gemenskap tillsammans med kolonialismens syn på "de andra" i förhållande till de rättigheter man ger till en grupp beroende på exempelvis etnicitet, påvisas i den diskurs om den rasism som framkom genom imperialismen, vilket är högst relevant även idag (s. 280–281).

Att göra en litteraturanalys utifrån ett postkolonialt perspektiv innebär således att studera de kvarvarande effekterna av den kolonisering som skett rent historiskt. I denna uppsats kommer vi därför att applicera definitionen *tid* på teorin med den hierarkiska maktordningen i beaktning, alltså att se boken utifrån att människor fortfarande är koloniserade samt att prefixet "post" inte överensstämmer med deras situation. Detta då vi i enlighet med Jonssons definition av postkolonialt perspektiv ser att perspektivet betecknar ett tillstånd som avlöst kolonialismens era och inte avslutat den (Jonsson 1995, s. 127). Vi ser även att definitionen kan relateras till hur eurocentrismen i dess tolkningar om västerländsk storhet och skildringar av "de andra" går att applicera på hur vi ser på ursprungsamerikaner idag. Definitionen blir även tydlig i *Barna Hedenhös upptäcker Amerikas* (1950) porträttering av ursprungsbefolkningen.

5. Metod

I detta avsnitt kommer de metoder som vi kommer att använda oss av för att analysera boken att redovisas. Syftet med denna uppsats är att undersöka hur den amerikanska ursprungsbefolkningen porträtteras i Barna Hedenhös upptäcker Amerika (1950) samt vilka didaktiska möjligheter och utmaningar som boken erbjuder i undervisningssammanhang. Då vi kommer utgå ifrån den fristående boken som är en bilderbok i stället för originalet som återfinns i samlings utgåvorna blir det relevant att göra en kvalitativ text- och bildanalys ur ett postkolonialt perspektiv.

5.1 Kvalitativ/kvantitativ ansats

I *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* definierar Uwe Flick en kvalitativ metod som den metod som ger möjlighet till klassifikation och tolkning av språkligt samt visuellt material. Metoden öppnar upp för både explicita och implicita tolkningar av dimensioner, strukturer och meningsskapande i det material som undersöks (Flick 2014, s. 5). I kontrast till kvalitativa undersökningens subjektiva natur visar Andreas Fejes och Robert Thornberg i *Handbok i kvalitativ analys* att den kvantitativa forskningen skildrar ett naturvetenskapligt och objektivt urval. Den kvantitativa forskningen argumenterar för att användbarhet relateras till forskningens generaliserbarhet (Fejes och Thornberg 2019, s. 287–288).

I denna uppsats kommer vi göra en text- och bildanalys. Utifrån ovanstående beskrivning av kvalitativ samt kvantitativ metod skulle de olika ansatserna ge oss olika utgångslägen. Genom att applicera den kvantitativa forskningens strävan efter generaliserbarhet i vår uppsats skulle vi till stor del behöva utgå ifrån statiskt material till exempel räkna förekomsten av ordet indian i *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950). Den kvalitativa metodens fokus på djupare förståelse för människors handlande ger oss möjligheter att tolka och sätta sociala strukturer och kulturella maktordningar i fokus (Fejes och Thornberg 2019, s. 36).

I vår uppsats kommer vi att fokusera på att tolka illustratörens framställning av bokens karaktärer samt tolka textens budskap. Dessa tolkningar kan göras i likhet med Ulf Brinkkjær och Marianne Høyens beskrivning i *Vetenskapsteori för lärarstudenter* av den

vetenskapliga traditionen hermeneutik. Hermeneutisk tolkning syftar till att ge uttryck för det sammanhang som den mening en text och bild har skapats i. Detta innebär att vi som läsare tolkar texten utifrån vår egen förförståelse, vilket i sin tur inte genererar till en objektiv sanning. Det finns således inget som är sant eller falskt utan handlar enbart om en subjektiv tolkningsprocess. Genom att se ett narrativ som en sammansättning av en berättelse som grundar sig i kultur, relationer samt som en avbild av vårt medvetande, kan det ge en ökad förståelse för våra traditioner i förhållande till hur omgivande kultur förstås (Brinkkjær och Høyens 2013, s. 79). Fejes och Thornberg menar att en inriktning inom den kvalitativa forskningen placerar sociala strukturer och kulturella maktordningar i fokus (Fejes och Thornberg 2019, s. 36). I *Bilderbokens pusselbitar* visar Maria Nikolajeva att applicerandet av en kvalitativ inriktning i en litteraturanalys kan man urskilja de makt- och förtrycknings mekanismer som skildras i en barnbok (Nikolajeva 2017, s. 27).

5.2 Kvalitativ textanalys

Den kvalitativa textanalysen, som har sin grund i hermeneutiken, handlar om att läsa och analysera texter i syfte att försöka förstå textens innebörd. Texterna kan tolkas och analyseras utifrån olika analytiska dimensioner för att på så sätt försöka förstå och skapa mening till innehållet. I *Handbok i kvalitativ analys* beskriver Pär Widén hur analysen kan göras med fokus på textförfattarens avsikt eller hur läsaren kan tänkas tolka texten. De analytiska dimensionerna kan delas in i tre separata kategorier: analys av textförfattaren, analys av textens form och innehåll samt tolkning av textens innebörd i relation till ett sammanhang utanför texten (Widén 2019, s. 193–195). Den kvalitativa textanalysen av *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) kommer att fokusera på den andra och tredje dimensionen, alltså en analys av textens innehåll för att skapa förståelse för dess kulturella värderingar.

5.3 Bildanalys

I *Bilderbokens pusselbitar* beskriver Maria Nikolajeva att bilderböcker är den unika konstform där användandet av två olika kommunikationsnivåer kombineras, det vill säga genom verbala och visuella medel. Bilderboken kan ses som ett syntetiskt medium där det krävs av läsaren att sätta ihop de olika kommunikationselementen och dess betydelse. Dessa kommunikativa element kan sedan tolkas i enlighet med den hermeneutiska cirkeln, där delar blir till helhet. I mötet med bilderboken får läsaren pendla mellan det verbala och visuella, som i sin tur ger en bredare och djupare förståelse. Vid vidare omläsning växer

sedan denna förståelse och skapar bättre förutsättningar för läsaren att tolka helheten (Nikolajeva 2008, s. 11–13). Utifrån Nikolajevas beskrivning av historiska bilderböcker kan man se att *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) tillhör en relativt ung genre som i korta drag ligger på gränsen mellan fakta och fiktion. Berättelsen är undervisande med en vag handlingslinje i syfte att göra läsningen och lärandet roligt samt lättillgängligt (s. 54).

Vidare skriver Nikolajeva om ord och bilders samverkan. I grova drag kan bilderböcker delas in i fem separata kategorier: Symmetrisk bilderbok, kompletterande bilderbok, "expanderande"/"förstärkande" bilderbok, "kontrapunktisk" bilderbok samt motstridig/ambivalent bilderbok. Genom uppmärksamt iakttagande kan vi se att *Barna Hedenhös upptäcker Amerika (*1950) uppfyller kriterierna för "expanderande"/"förstärkande" bilderbok så väl som kompletterande bilderbok. Bilderna förstärker texten, men samtidigt är inte bilderna oberoende av texten. Således kompletterar och kompenserar de därmed varandras otillräckligheter (Nikolajeva 2008, s. 22).

Ett begrepp som är centralt inom barnlitteratur är kollektiv huvudperson. Kollektiva huvudpersoner representerar ofta olika karaktärsdrag och ger inte en djupare inblick som en individuell huvudperson gör. Huvudpersonerna innefattar de karaktärer som historien kretsar runt omkring, kontra bipersoner som innefattar de karaktärer som behövs för att föra huvudpersonerna framåt och skapa en betydelse för handlingen i det som huvudkaraktärerna möter. Bipersonerna i barnlitteratur är oumbärliga, detta då persongestaltningen genom relationen är viktig för läsaren (barnet) (Nikolajeva 2017, s. 156–159). Bipersoner är oftast endimensionella eller "platta" – de är sällan fullt utvecklade och besitter få egenskaper, onda eller goda, smarta eller dumma. En endimensionell biperson som i dess utformning representerar en grupp människor kallas för stereotyp (s. 167–168).

I *Barnlitteraturanalyser* skriver Anna Grettve om hur framställningen av karaktärernas kläder spelar en central roll för karaktärernas identiteter och sociala tillhörigheter. Kläder är ett synligt och verkningsfullt sätt att visa karaktärernas klass och tillhörighet. Genom hur kläderna illustreras kan de avkodas och tolkas på ett symboliskt plan. Kläder är således en del av den moraliska diskursen och får på så vis en värdeladdad roll inom barnlitteraturen (Grettve 2008, s. 28).

Bildanalysen kommer utgå från illustratörens framställning av bokens litterära karaktärer och hur de gestaltats. Framställningen av litterära karaktärer utgör en stor del av barnlitteraturens beståndsdelar. Vårt fokus kommer därför att ligga på vilka de är, vad de gör och vad de representerar med utgångspunkt i det poststrukturalistiska perspektivet som försummat karaktärernas framställning. Viktigt blir då att redogöra vad de representerar, i stället för hur de konstruerats (Nikolajeva 2017, s. 145).

6. Urval

Valet av barnbok grundar sig i ett personligt- såväl som i ett yrkesintresse. Vi har båda växt upp med serien och har även fått möta den i vår pågående lärarutbildning. Trots att boken är 72 år gammal ser vi att den fortfarande har en viss relevans då vi stött på den under verksamhetsförlagd utbildning och i arbetet på skolor.

Efter den första genomläsningen av boken valdes ett postkolonialt perspektiv för att undersöka boken närmare. Detta kopplade vi till eurocentrismens tolkningshorisont, vilket även kan tänkas vara den dominerande uppfattning under tiden som boken skrevs. Med detta i bakhuvudet valde vi ut specifika underfrågor som går att koppla till det postkoloniala perspektivet. Vi valde även att genomföra en text- och bildanalys då vi inte kunde hitta annat liknande material att jämföra med som först var tänkt.

7. Tidigare forskning

Under denna rubrik kommer vi att gå igenom tidigare forskning som undersökt hur det postkoloniala perspektivet yttrar sig i barnlitteratur. Vi har inte hittat någon forskning kring *Barna Hedenhös*, däremot förekommer det forskning om postkoloniala strukturers inflytande i barnlitteratur. I strukturerna synliggörs de stereotyper som existerar kring den amerikanska ursprungsbefolkningen samt hur dessa kommer till liv och förverkligas i böcker.

Den tidigare forskningens material bestod dels av böcker från bibliotek, dels av artiklar från databasen ERIC (ebsco) och studentuppsatser från Diva. De sökord vi använde oss av var: “native americans”, “children's books”, “picture books”, “children”, “books”, “postkolonialism”, “barnlitteratur” och “ursprungsbefolkningar”.

7.1 Postkolonialt perspektiv i barnlitteratur

Chaudhri och Schau har i sin forskningsartikel “Imaginary Indians: Representations of Native Americans in Scholastic Reading Club” (2015), analyserat Scholastics utbud av Native American literature. De beskriver hur det utbud som dominerar barnlitteratur är missvisande och förvränger de amerikanska urinvånarnas upplevelser. Denna förvrängning skapar idén om att den “imaginära indianen” är verklig, vilket i sin tur legitimerar de stereotyper som den imaginära framställningen skapar. Trots denna förvrängning publiceras det fortfarande böcker som rättfärdigar de stereotypa synsätten. Vidare problematiserar författarna det faktum att det litterära utbud som finns förevigar det västerländska beskrivandet som har vidhållits sedan kolonialismens tidsålder (Chaudhri och Schau 2015, s. 33).

I den vetenskapliga artikeln “Evaluating Children's Books Portraying Native American and Asian Cultures” (1992), undersöker Frances Smardo Dowd hur barnböcker porträtterar amerikansk urbefolkning. Det redogörs hur knappt 10% av den litteratur som publicerats i USA är skrivna av och om människor som tillhör den amerikanska urbefolkningen. Dowd poängterar därför vikten av att använda sig av böcker som faktiskt är skrivna av den urbefolkning den skildrar (Dowd 1992, s. 219).

Hap Gilliland visar i sin vetenskapliga artikel “The New View of Native Americans in Children's Books” (1982), att den generella porträtteringen av ursprungsamerikaner kvarstår i många böcker som riktar sig mot barn. Ursprungsbefolkning beskrivs utifrån kolonialismens värderingar som idag anammats av en postkolonial värld. Gilliland tar upp olika exempel då kolonialistiska värderingar synliggörs, hur ursprungsbefolkning beskrivs som mördare när de försvarar sina egna samtidigt som kolonisatörerna beskrivs som “hjältar” (Gilliland 1982, s. 912–913).

7.2 Studentuppsatser

Vi har hittat flera uppsatser som till viss mån berör temat postkolonialism, däribland litteratur- och filmanalyser. De uppsatser vi bland annat hittade var *Narcos och Eurocentrism en postkolonial filmanalys* skriven av Emilia Hellman och Kevin E Karlsson (2018) och *Främlingskap och annanhet* i Diana Gabaldons *Främlingen* - En kvalitativ studie ur ett postkolonialt perspektiv” skriven av Amanda Pehrsson (2021).

Hellman och Karlsson analyserar Netflix-serien *Narcos* (2015) med fokus på de ideologiska teman som går att finna (Hellman och Karlsson 2018, s. 3). I uppsatsen beskriver de hur tydliga eurocentriska drag visar på hur Colombia och andra länder endast är intressanta i relation till USA där västerländska tolkningar görs på bekostnad av andra perspektiv och värderingar (s. 58).

Pehrsson analyserar hur främlingskap och annanhet gestaltas i boken *Främlingen* utifrån ett postkolonialt perspektiv (Phersson 2021, s. 2). Vidare beskrivs hur ett postkolonialt perspektiv med fokus på främlingskap kan appliceras i litterära diskussioner med fokus på romaner (s. 36). Vidare ser Phersson att temat främlingskap öppnar upp för vidare arbete som berör samma genre (s. 35).

På grund av att dessa uppsatser inte uttryckligen berör postkolonialism inom barnlitteratur, är de därav inte relevanta för oss att använda i vår uppsats. Utöver dessa två uppsatser kunde vi däremot inte hitta några uppsatser som explicit behandlar någon av böckerna om Barna Hedenhös. Detta innebär således att vi inte kommer använda oss av tidigare studentuppsatser som stöd av tidigare forskning i vår litteraturanalys.

8. Presentation av bok

Den bok som kommer att analyseras är *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950), skriven och illustrerad av Bertil Almqvist. Serien om Barna Hedenhös har varit mycket populär för barn såväl som vuxna. Böckerna har filmatiserats och legat till grund för Tv-serier samt julkalender. Böckerna har även kommit att användas som läromedel. Totalt finns det 15 böcker om *Barna Hedenhös* samt två samlingsvolymer.

Barna Hedenhös är riktade till barn och kategoriseras som barnbok men även som ungdomsbok och läromedel enligt förlaget Bonnier Carlsen. Böckerna är lättlästa med tillhörande färgstarka och beskrivande bilder. De kollektiva huvudkaraktärerna stenåldersfamiljen Hedenhös består av pappa Ben, mamma Knota, barnen Sten och Flisa och hunden Urax. I böckerna får man följa med när familjen för 4000 år sedan upptäcker olika städer i Sverige samt olika platser i världen. Böckerna riktar sig till flickor såväl som pojkar i syfte att alla barn ska kunna sätta sig in i berättelsen.

8.1 Generellt om Barna Hedenhös

Samtliga böcker om *Barna Hedenhös* infaller under samma genre – historisk bilderbok, innehåller samma teman, behandlar samma huvudkaraktärer och har samma karakteristiska handling. Böckernas huvudsakliga tema är lärande på gränsen mellan fakta och fiktion. Böckerna skildrar en “typisk” kärnfamilj och deras familjeliv i ett stenålderns Sverige.

8.2 Barna Hedenhös upptäcker Amerika (1950)

Denna bok är den tredje i serien om *Barna Hedenhös* och har aldrig reviderats. Bokens alla sidor fylls av stora färgstarka illustrationer som författaren Bertil Almqvist själv har illustrerat. I boken får vi följa med när samtliga i familjen Hedenhös upptäcker Amerika och dess urinvånare. Boken utspelar sig en dag i början av april för nära 4000 år sedan. Familjen har precis kommit hem från sin resa till Egypten och gör sig nu redo för nästa äventyr. Familjen bygger en flotte som tar dem hela vägen från Sverige med hjälp av golfströmmen till Amerika och “Urjork”. I Urjork och i ett dåtidens Manhattan får familjen uppleva trädskrapor (skyskrapor), bisonoxar, Urtroit (Detroit) och en hästkraftsvagnsfabrik.

9. Analys

Under kommande del av uppsatsen följer vår analys av boken *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) utifrån ett postkolonialt perspektiv. De frågeställningar som kommer att besvaras är: *Hur urbefolkningens utseende, handlingar och miljö skildras, hur relationen skildras mellan familjen Hedenhös och amerikansk urbefolkning* samt *hur den imaginära föreställningen skildras av amerikansk urbefolkning.*

I analysen kommer enbart sidhänvisning till boken att ges inom parentes.

9.1 En massa röda män

I följande avsnitt kommer illustratörens framställning av urbefolkningen Urokeserna analyseras utifrån frågeställningen; *Hur skildras urbefolkningens utseende, handlingar och miljö?* Valet av att enbart analysera illustrationerna grundar sig i Nikolajevas beskrivning av en förstärkande bilderbok (Nikolajeva 2008, s. 22). *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) uppfyller dessa kriterier då texten inte är beskrivande i sin porträttering utöver Urokesernas hudfärg – "en massa röda män" (s. 7).

På sidan 13 får vi för första gången se en närbild på urbefolkningen. De vi ser är män med en röd, nästan lysande hudfärg. Personernas huvuden är små och triangelformade, smalast på toppen av huvudet och bredast nertill. Huvudformen kan liknas vid den utdöda människoarten Homo Habilis. Den smala huvudtoppen skapar föreställningen om att personerna ska ha små hjärnor. Deras breda hakor och munnens form gör att personerna ser ut att ha underbett. Näsorna är stora och krokiga och linjer har dragits från näsvingarna ner mot mungiporna vilket gör att samtliga proportioner förstoras. Urokesernas hår är svart och spretigt där samtliga har två fjädrar i håret.

Även deras hållning har likheter med Homo Habilis. De står med kutade ryggar och hängande armar. Halsarna är korta och breda vilket förstärker den kut-liknande hållningen. Öronen är placerade långt ner på huvudet i höjd med mungiporna. Personernas kroppar är täckta med hår och ser nästan pälsliknande ut. Deras kläder ser ut att vara djurhudar och går över ena axeln ner till knäna. I händerna håller de olika vapen såsom spjut och pilbågar. På fötterna bär de skor som ser ut att föreställa typiska mockasiner.

Urbefolkningens kvinnor är nästintill obefintliga. På vissa sidor kan man urskilja personer i bakgrunden med längre hår som ser ut att hålla i något som skulle kunna likna en bäbis. Utöver de få karaktärer som skulle kunna vara kvinnor tillhörande urbefolkningen, får vi endast möta en kvinnlig karaktär från urbefolkningen en gång i boken. Personen ser ut att vara en flicka, jämnårig med barnet Flisa, familjen Hedenhös dotter. Flickan har långt svart hår som sträcker sig ner till fötterna. Hennes huvudform är mer ovalt, ansiktet är proportionerligt och hennes näsa är liten och rund. Dock har hon i likhet med de övriga Urokeserna en stark röd hudfärg. Hon bär endast en djurhud runt midjan och är i övrigt naken. Till skillnad mot männen har flickan inte på sig några skor.

På sidan sju och åtta i *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) möter läsaren för första gången Urokeserna i deras hem. Hemmet är till synes ett välkonstruerat samt etablerat samhälle bestående av en stad, en hamn samt ett konstverk. Trästadens kustvy är av den struktur som man idag associerar med Manhattan och hemmen är urholkade lägenheter i träd som påminner om lägenhetshus. På sidan 16 får läsaren följa med Sten och Flisa till en hästvagnskraftsfabrik vilket visar en annan sida av Urokesernas infrastruktur. I likhet med den stora staden har illustratören valt att visa en väl fungerande arbetsplats med maskiner och anställda.

Urokeserna ser ut att vara utseendemässigt identiska. Nikolajeva skriver om denna form av personskildring och att bilder inte kan återge abstrakta adjektiv. Detta innebär att en bild inte kan bidra till en djupare förståelse kring en person utan bilden får ett abstrakt adjektiv utifrån vår egen förförståelse (Nikolajeva 2008, s. 144). Den identiska utformningen av Urokeserna kan ställas i likhet med hur Jonsson beskriver kläder och dess verkan genom illustrationer (Jonsson 1995, s. 144). Klass och tillhörighet kan enkelt speglas genom en karaktärs kläder, vilket även är fallet för den urbefolkning som porträtteras i *Barna Hedenhös* (1950). Även Grettve beskriver hur karaktärernas kläder utgör en central roll för deras identiteter och sociala tillhörigheter. Följaktligen ser vi att dessa skildringar av Urokesernas kläder stämmer in på Grettves beskrivning av den moraliska diskurs som karaktärernas kläder ger (Grettve 2008, s. 28).

Som tidigare nämnts talar perspektivet postkolonialismen främst till de människor som var en del av kolonisering och inte till dem som blir utsatta för koloniseringen. Denna del av

postkolonialismens tankar om vem den pratar för blir även tydligt i de barnböcker som skrivits om ursprungsamerikaner. Det postkoloniala perspektivet kan även tolkas utifrån frågan om vems verklighet en bok skildrar. Denna fråga kan kopplas till eurocentrismens monotopiska tolkningshorisont där förståelsen grundar sig en avsaknad i att ta in och förstå de andra. Chaudhri och Schau menar att denna förståelse ofta visas i hur ursprungsamerikaner ser ut i böcker. De är ofta namnlösa samt att deras ansikten är målade på viset att alla ser likadana ut (Chaudhri och Schau 2015, s. 33).

De första bilderna på Urokesernas samhälle är tänkt att skildra den ursprungsamerikanska livsstilen. Sättet som Bertil Almqvist valt att porträttera hur det amerikanska livet var innan kolonialismens tidsålder går här i motsats till det som man kan finna inom postkolonialismen samt den västerländska idéhistorien. Jonsson visar att den västerländska idéhistorien ser den västerländska medborgaren som en "omstartare" – det fanns inget förrän vi kom dit och om det eventuellt fanns något var detta icke gudfruktigt och därav fel (Jonsson 1995, s. 128). I *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) får vi i motsats till den västerländska idéhistorien se, som tidigare nämnt, ett redan etablerat och väl fungerande samhälle. Dock behöver denna mer positiva syn på vad som fanns innan vi kom ses ur ett kritiskt perspektiv. Samhället vi möts av skildras som något bra – dock är detta i stora drag baserat på vad Jonsson beskriver som ett västerländsk ideal (Jonsson 1995, s. 128).

9.2 Vita främlingar antagligen vara gudar

I följande avsnitt kommer vi utgå från frågan: *Hur skildras relationen mellan familjen Hedenhös och amerikansk urbefolkning?* I och med att bilderboken är en unik konstform där användandet av två olika kommunikationsnivåer kombineras, det vill säga genom text och bild, är det väsentligt att tolka dessa element parallellt med varandra. *Barna Hedenhö*s kan även ses som en *kompletterande bilderbok,* det vill säga det som Nikolajeva beskriver som en bilderbok där text och bild kompenserar varandras otillräckligheter (Nikolajeva 2008, s. 22). Detta framgår tydligt när man ser till hur relationerna mellan Urokeserna och Familjen Hedenhös porträtteras.

Nikolajeva visar även på den essentiella rollen som en bikaraktär har i en berättelse. Den relation som finns mellan en huvudkaraktär och bi-person är det som för historien framåt för läsaren (Nikolajeva 2017, s. 156–159). I *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) har vi de kollektiva huvudpersonerna familjen Hedenhös samt bi-karaktärerna,

ursprungsbefolkningen Urokeserna. Det är på sidan åtta som man för första gången får se dem illustrerade på samma sida samt läsa om deras första interaktion med varandra. Läsaren får inte ta del av några relationer genom bokens illustrationer, mer än det som nämnts ovan, dock ges en föraning om kommande händelser i texten.

“En vaktpost i trästatyns topp höjde plötsligt ett fruktansvärt indiantjut, och en massa röda män störtade i båtarna!” (s. 8).

Det relationsskapande läsaren kommer få uppleva under berättelsens gång börjar alltså med de beskrivande orden: *indiantjut, fruktansvärt, röda män, störtade.* Ord som i denna kontext har en negativ innebörd och i samspel med bilderna befäster en viss syn på de nya främlingarna, en syn som familjen Hedenhös kommer att behålla berättelsen igenom.

Familjen Hedenhös första möte med ursprungsbefolkningen fortsätter på nästkommande sida, sida nio. Mötet illustreras med hjälp av två separata bilder. Den första bilden visar arga män som med spjut och pilbågar paddlar hotfullt mot familjen Hedenhös. Vi får läsa hur familjen Hedenhös blir skräckslagna och bilden visar Sten och Flisa som sträcker händerna upp i luften i en klassisk "jag utgör inget hot"-gest. Här får läsaren ta del av ord som: stridstjut, rödskinn och hotfullt.

Det första mötet synliggör såldes det som Gilliland refererar till som den “onda indianen”. Med detta menar han att en vanlig skildring av relationen mellan urbefolkning och kolonisatör är den som visar på ondska och godhet. Urbefolkningen står vanligtvis för ondskan (vildar med pil och båge) och kolonisatörerna står för godhet (sansade män vars syfte är att rätta till det främmande landet) (Gilliland 1982, s. 912). Den illustration i texten som förstärker kolonisatörernas godhet är den som visar på familjens Hedenhös reaktion på det bemötande de fått. De beter sig som en bör i sådana här situation och kan därför inte ta på sig något ansvar kring vad som komma skall.

På den andra bilden sker med författarens ord något märkvärdigt. Flisa med sina armar i vädret och dockan i ena handen får ursprungsbefolkningen att buga. Illustrationen visar en typisk bugning som man kan tänka en undersåte mot en drottning eller en människa mot en högre makt (exempelvis Gud). I och med detta sker även ett perspektivskifte i vem som beskriver vem. De två bilderna innan använde ord som beskrev ursprungsbefolkningen ur

författarens och familjen Hedenhös perspektiv. Här får man för första gången ta del av ursprungsbefolkningens tankar om deras nya besökare.

“Vit flickas docka likna vår frihetsstaty – vita främlingar antagligen våra gudar…!” (s. 9)

Relationen som visas här är sedan den som befästs genom hela boken. Relationen tydliggörs genom hur karaktärerna pratar om varandra. Familjen Hedenhös (främst pappa Ben) talar till och beskriver urbefolkningen som *rödskinn, rödingar och indianer*. I denna kontext beskrivs familjen Hedenhös med ord som exempelvis; *broder, smart* och som tidigare nämnt *gudar*.

Familjen Hedenhös höga ställning i det nya landet skildras även i bokens illustrationer. Ett tydligt exempel på detta är sidan tio. Där får läsaren se hur familjen Hedenhös hissats upp till toppen av ett trädhus med hjälp av en hiss. Ursprungsbefolkningen på marken dansar och sjunger glädjesånger för att hylla sina nya besökare medan familjen Hedenhös tittar ner på dem och vinkar.

Relationen mellan familjen Hedenhös och ursprungs amerikanerna som beskrivs på sidan tio kan även kopplas till Gillilands tankar om vad en “god” amerikansk ursprungsbefolkning är (Gilliland 1982, s. 912). Vad hade hänt om ursprungsbefolkningen hade låst in familjen Hedenhös? Vilka hade varit onda och vilka hade kommit ur historien som hjältar? Trots det högt problematiska i att skildra relationerna på detta vis kan man tänka att detta är Bertil Almqvist försök att eventuellt bryta en trend där den amerikanska ursprungsbefolkningen nästan uteslutande beskrivs som mordiska och vildar. Dock måste denna positiva inställning till Bertil Almqvist eventuella försök till en ny skildring av den amerikanska ursprungsbefolkningen ses i ljuset av eurocentrismen. Detta då de västerländska värderingarna genomsyrar den imaginära föreställningen om den europeiska kulturens överlägsenhet.

Relationerna visar dock på mer än så. Det går även att koppla till definitionen *hierarkisk maktordning*. Alltså att de människor som blev utsatta för koloniseringen fortfarande lever koloniserat. De relationer som skildras visar tydligt på det tankesätt som funnits i Europa under postkolonialismen, vilket stödjer Loombas tankar om att prefixet “post” inte kan appliceras på de som blev koloniserade (Loomba 2005, s. 22). Ovan beskrev vi begreppet

utifrån principen att de fortfarande lever koloniserat i bristen av att få tillbaka det som en gång blev tagit ifrån dem.

9.3 Alla tjurar vara ilskna på allt som vara rött

Följande avsnitt behandlar frågan kring hur den fiktiva indianen framställs. Alltså; *Hur skildras den imaginära föreställningen av amerikansk urbefolkning?* Chaudhri och Schau lyfter hur begreppet "Indian" är en europeisk framställning och hur representationen av inhemska liv i böcker går i linje med de rådande koloniala imaginära föreställningarna (Chaudhri och Schau 2015, s. 20). Den "imaginära indianen" och "urbefolkning" kan således ses som skilda. Den "imaginära indianen" tillhör kolonialismens arv medan urbefolkning faktiskt innefattar riktiga människor. Den imaginära framställningen av urbefolkning innefattar ofta stereotypa bilder, fördomar och endimensionella karaktärer.

Tillvägagångssättet kommer till skillnad från tidigare analyser att fokusera på den genre som boken har. Analysen kommer att fokusera på textens innehåll för att skapa förståelse för dess kulturella värderingar, i samspel med bilden som ett visuellt medel (Widén 2019, s. 195). Utifrån detta tillvägagångssätt kommer skildringar av den fiktiva indianen vidare belysas, vilket kommer att ge en tydligare bild av vad den representerar i sin framställning i *Barna Hedenhös.*

I berättelsen om *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) finner vi flera exempel på Chaudhri och Schaus beskrivning av endimensionella karaktärer (Chaudhri och Schaus 2015, s. 20). Detta visas exempelvis på sidan tio, där kan vi se hur familjen Hedenhös hissats upp till toppen av ett trädhus med hjälp av en hiss. Samtliga urinvånare står omkring huset som Hedenhösarna är i. Några av personerna står på knä och avgudar familjen Hedenhös medan andra står upp med händerna höjda mot familjen för att visa sin dyrkan. Vissa av personerna ser ut att dansa. Dansen ser stereotypisk ut då personerna står på ett böjt ben med det andra benet böjt i luften, som att de tar ett stort kliv eller ska hoppa. Även armarna är böjda med en arm fram och en arm bak. De som dansar håller i olika vapen såsom yxor och spjut. Denna skildring av den amerikanska urbefolkningen visar Dowd är en vanlig stereotyp av den manliga urinvånaren (Dowd 1992, s. 221).

En aspekt som bidrar till den stereotypa bilden av den "imaginära indianen" i boken är hur Almqvist valt att beskriva Urokesernas språk – Urokesiska. Urokesiska är egentligen inte ett

eget språk utan det är svenska med sämre grammatik. Urokeserna pratar stapplande, fåordigt och grammatiskt inkorrekt;

"Ajajaj! Vit man akta sig noga! Vit man kunna annars flyga i luften!" (s. 19).

Detta synliggörs även när pappa Ben lärt sig deras "språk";

"[...]röd man inte heller behöva vara rädd för buffliga bufflar om han byta färg" (s. 13).

Det framkommer även i dialogen mellan dottern Flisa och Urokesflickan Usa;

"Vilja låna ett slag?", "Tack! Det vilja Usa gärna" (s. 13).

Dowd berättar om hur han i möte med en man som tillhör den amerikanska urbefolkningen (står ej vilken stam eller var i Amerika han kommer från) fick visat på hur dessa stereotyper kan påverka ursprungsbefolkningens barn. Han menar att se bilder som förlöjligar vad inom den egna kulturen ses som viktigt kan skada barnens självkänsla och få dem att se sig själva som ett skämt (Dowd 1992, s. 221). Förutom språket som är ett tydligt exempel på stereotyper ser vi även tydliga exempel när det kommer till Urokesernas utseende i förhållande till familjen Hedenhös samt Urokesernas namn. Den förstnämnda visas i boken på bland annat sida 13 där man tydligt ser en skillnad på Urokesernas och Pappa Bens kroppshållning. Urokeserna illustreras i generella drag med dålig hållning i jämförelse med pappa Ben. Dessutom har Urokeserna getts ett lite korkat ansiktsuttryck medan pappa Ben visar mer säkerhet och beslutsamhet.

Dowd menar att en vanlig stereotyp som ofta används i barnböcker är de namn som ges ursprungsbefolkningen (Dowd 1992, s. 221). I *Barna Hedenhö*s är urbefolkningen namnlösa och tilltalas utifrån deras hudfärg. Det finns dock ett undantag, mannen som går under namnet "detrullandebandet" som Flisa och Sten träffar. Detta är dock ett namn han inte vill bli kallad utan vill hellre bli kallad sitt riktiga namn "farbror Urford".

Vi menar att den endimensionella och platta utformningen av urbefolkningen som ges i boken bidrar till att förstärka problematiska stereotyper av den amerikanska urbefolkningen som grupp. Att bi-karaktärer beskrivs som endimensionella och platta är dock enligt

Nikolajeva kännetecknande för just bi-karaktärens roll i en berättelse. De ska inte ha några egenskaper utöver att vara dumma eller smarta, onda eller goda (Nikolajeva 2017, s. 167–168).

10. Resultat

Under denna rubrik följer en redogörelse för resultatet av analysen.

Det som framkommit under analysens gång är hur *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) alltigenom är skriven med eurocentriska drag. I likhet med många andra fall där ursprungsamerikaner beskrivs av en som inte är en del av denna kultur, beskrivs Urokesernas livsvillkor inte utifrån grundprincipen att det finns en önskan av att förstå dem bättre. Fokus ligger i stället på den västerländska strategin att skapa sanningar om andras kulturella identiteter. Trots att denna skildring av hur livet såg ut för ursprungsamerikaner kan ha tänkts skrivits med en god intention bekräftas synen på "de andra" och de eurocentriska dragen. Genom representationen av karaktärernas relationer förstärks antagandet av den västerländska strategin.

Resultatet av analysen utifrån den första frågan, *hur urbefolkningens utseende, handlingar och miljö skildras i bild,* visar att det framkommer tydliga rasistiska inslag. De rasistiska inslagen kommer till uttryck genom den xenofobiska porträtteringen av Urokeserna, rädslan för "de andra", den eurocentriska illustrationen av samhället samt västerländsk storhet. I och med detta synliggörs även ett klassystem som vilar både på eurocentrismen och xenofobin. Västerländska värderingar värderas högt medan urbefolkningen ses som en tillhörande lägre klass. Porträtteringen av de kläder som Urokeserna har på sig får i det sammanhanget en värdeladdad roll. Det visar således den avgörande roll en bild har och vad det kan bidra med, i beaktning för hur urbefolkning och deras liv illustreras. Då bilder, liksom text, tolkas utifrån betraktarens/läsarens förförståelse blir det intressant och viktigt att som lärare fundera över hur denna porträttering skulle kunna uppfattas av ett barn vars kunskap om urbefolkningen ej finns. Denna fråga kommer vidare diskuteras i den didaktiska diskussionen.

Resultatet av analysen utifrån den andra frågan, *hur relationen skildras mellan familjen Hedenhös och amerikansk urbefolkning,* är att boken uppvisar en, enligt den beskrivning som Nikolajeva presenterar, typisk relation mellan bi- och huvudkaraktärerna (Nikolajeva 2017, s. 156–159). Samtidigt visar relationerna på ett tankesätt som går att finna i den *hierarkiska maktordningen* – relationen mellan kolonisatörer och urbefolkning, vem prefixet "post" kan appliceras på. Avslutningsvis kan man se att relationerna i boken yttrar sig i

beskrivande ord i stället för gemensamma handlingar och upplevelser. En viktig aspekt för lärare att tänka på då är ords underliggande betydelse samt hur dessa ska bemötas och framföras. Vidare frågeställning som kommer diskuteras i den didaktiska diskussionen blir således hur skulle man kunna arbeta med värdeladdade/rasistiska ord utan att själv använda orden?

Resultatet av analysen utifrån den tredje frågan, *hur skildras den imaginära föreställningen av amerikansk urbefolkning*, är att bilden av den stereotypa imaginära indianen vidmakthålls i boken. Representationen av det inhemska livet i boken går i linje med de rådande koloniala imaginära föreställningarna. Denna framställning går i enlighet med Chaudhri och Schaus beskrivning om hur den dominerande barnlitteraturen förvränger urinvånarnas upplevelser (Chaudhri och Schau 2015, s. 33). Framställningen av den imaginära indianen blir ytterligare problematisk med tanke på bokens genre, den historiska bilderboken. Bilderna och texten vilar på gränsen mellan fakta och fiktion vilket förstärker den endimensionella samt platta utformningen av Urokeserna. Frågan som kommer behandlas i den didaktiska diskussionen utifrån detta resultat är: hur skulle man kunna använda barnlitteratur som har rasistiska inslag i ett lärande syfte?

Sammanfattningsvis ser vi att böcker som *Barna Hedenhös upptäcker Amerika (*1950) befäster föreställningen om att den "imaginära indianen" är verklig. Utifrån de stereotypa karaktärer vi funnit i boken kan vi se en likhet med Dowds definition av begreppet *stereotyp*. I sin grunddefinition syftar begreppet till en fast bild och idé av en grupp. Dowd förtydligar denna definition genom att synliggöra vad en stereotyp gör – en stereotyp skapar en fixerad bild, idé, egenskap, avsaknad av originalitet eller individualitet i en negativ bemärkelse. I utvecklandet av stereotyper försummas inte enbart individer utan det begränsar hela kulturer (Dowd 1992, s. 220–221).

Utifrån boken som ett visuellt medel kan man urskilja konsekventa samt inkonsekventa skildringar i bokens illustrationer av omgivningen samt i porträtteringen av människorna. Det som kan ses som konsekvent är att bokens illustrationer stämmer överens med de postkoloniala föreställningarna. Illustrationerna talar främst till de människor som var en del av koloniseringen och inte till dem som blev utsatta för koloniseringen. Det inkonsekventa i boken kan dock skildras genom illustratörens illustrationer där xenofobi och *eurocentrism* återspeglas. Jonsson visar att *eurocentrism* är ett försök hos gruppen att förstå sig själva

medan xenofobin är ett sätt för gruppen att förstå “de andra” (Jonsson 1993, s. 248). Man kan utifrån detta påstående tolka att porträtteringen av befolkningen har xenofobiska drag medan illustrationen av samhället har eurocentriska drag.

Genom befästa stereotyper försummar man folkslaget som utsätts för möjlighet till förståelse för deras kultur och gör om den till något annat. Postkolonialismen talar således för de människor som koloniserade, inte för de människor som koloniserats. Detta eftersom vi aktivt hindrat den autentiska kulturen som existerade före kolonialismen att återvända.

11. Didaktisk diskussion

I följande avsnitt kommer vi utgå ifrån de frågor som resultatet av analysen gav upphov till. Dessa frågor kommer stå till grund för diskussionens olika delar. Frågorna som kommer diskuteras är, *hur skulle en stereotypisk porträttering kunna påverka ett barn vars kunskap om urbefolkningen ej finns, hur man kan diskutera värdeladdade ord utan att själv använda orden* samt *hur man kan använda litteratur som visar på samt har rasistiska inslag i ett lärande syfte.* Frågorna kommer diskuteras med utgångspunkt i den övergripande didaktiska frågeställningen: *Är det möjligt att använda sig av Barna Hedenhös upptäcker Amerika (1950) i undervisningssammanhang givet den värdegrund som skolan vilar på och ska förmedla? Vilka är i sådant fall utmaningarna respektive möjligheterna?*

Som beskrivits i inledningen synliggörs ett dilemma kring hur en lärare ska ta sig an böcker som visar på en västerländsk representation av ursprungsamerikaner. Dilemmat handlar om elevers möjlighet till en djupare förståelse för strukturell rasism genom postkoloniala teorier samt att skolan ska ta avstånd från all typ av rasism och diskriminering. I allmänhet kan det urskiljas en trend som tagit fasta på inriktningen som värdegrunden förmedlar, alltså att skolan ska ta ett avstånd från all typ av förtryck, diskriminering och kränkande behandling (Skolverket 2022, s. 11). Trenden som sådan kan ses som ett västerländskt försök att “göra rätt för sig” vilket går i samspel med den ideologiska meningen på prefixet “post”, man försöker dödförklara förelagda värderingar (Loomba 2005, s. 112). Resultatet av denna inställning till barnlitteratur har resulterat i en bortgallring av böcker som behandlar den amerikanska ursprungsbefolkningen ur ett eurocentriskt perspektiv.

Då skolan idag inte står som en enskild institution för faktaförmedling måste lärare och skolan bemöta de värderingar eleverna får med sig utanför skolan, exempelvis genom film och sociala medier. Som nämnts i analysen är en vanlig representation av den amerikanska ursprungsbefolkningen den som skildrar västerländska sanningar om andra kulturer. I *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) blir detta tydligt genom att boken befäster en fast idé om en kultur. Idéerna fästs genom bokens porträtteringar i bild och beskrivningar i text. Den stereotypa och eurocentriska bilden av den amerikanska ursprungsbefolkningen försvinner således inte automatiskt genom bortgallring av problematiska böcker. Av denna anledning blir det enligt Beniwa Johnson och Åkesson viktigt att personalen i skolan anammar en

medvetenhet om de stereotyper som återges i samhället (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 10). Utifrån denna tanke blir läroplanens centrala innehåll inom ämnet svenska relevant att använda. Alltså att undervisningen ska ge möjlighet att utveckla kunskaper om normer, historia och utveckling (Skolverket 2022, s. 224). Genom att inte blunda för, utan skapa en förståelse för rasismens uttryck och den historia denna grundar sig på, kan eleverna ges möjlighet till en djupare förståelse för dess uttryck.

Att använda sig av normkritisk pedagogik kan ses som ett stöd för skolans personal att balansera och hålla ihop arbetet mellan värden och kunskaper. Att ge eleverna kunskaper om, för och genom mänskliga rättigheter kan de utveckla en normkritisk förmåga samt en normmedvetenhet (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 2). Användandet av skönlitterära verk kan utifrån ett normkritiskt perspektiv ses som centralt för en fördjupad förståelse för olikheter (Chaudhri och Schau 2015, s. 18). I enlighet med Lgr 22 (Skolverket 2022, s. 224) ska eleverna få möta och utveckla kunskaper om skönlitteratur från olika tider såväl som från skilda delar av världen. Dessa kunskaper ska i sin tur skapa förutsättningar för att eleverna utvecklar sin förståelse för omvärlden, dess normer, historia och utveckling.

I analysen synliggörs det faktum att *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) inte beskriver Urokeserna efter önskan att förstå kulturen denna skildrar. Porträtteringen baseras till stor del på normer och föreställningar som finns kring den amerikanska ursprungsbefolkningen. I och med detta möte som eleverna får med boken blir det därav viktigt att använda sig av en normkritisk pedagogik. Den normkritiska pedagogiken kan användas i syfte att synliggöra normers påverkan. Att synliggöra normer kan göras genom att avgöra vad som är fakta och vad som är fiktion – alltså vilka stereotyper som genomsyrar boken, vad dessa gör samt representerar. Vidare kan man diskutera hur stereotypa representationer kan komma att påverka urinvånare men även oss som enskilda individer.

Genom undervisningen ska elevernas förståelse för vikten av att ta ansvar för det egna språkbruket växa. Beroende på hur man kommunicerar kan det skapa konsekvenser för en själv så väl som för andra. Det är således viktigt att skapa en förståelse för det egna språkbruket och ta ansvar för de konsekvenser det kan medföra. I användandet av all barnlitteratur är det viktigt att ha i åtanke att språk och text aldrig är neutrala (Lozic 2014). Det innebär att språk och text måste ses och förstås i relation till makt och dess sociala konsekvenser. Exempel på detta kan vi se i analysen när Urokeserna beskrivs som

“rödingar” och Pappa Ben beskrivs som en “broder” – Språket i denna kontext har som syfte att påvisa en viss maktordning, ordet “rödingar” står lägre i makt än ordet “broder”. Orden som nämnts visar på hur någon/några beskrivs utifrån olika kvaliteter, Urokeserna efter utseende och pappa Ben efter handlingar. Språket i boken visar alltså på en överlägsenhet mellan “vi” (familjen Hedenhös) och “de andra” (Urokeserna). Att se språket utifrån dess underliggande mening kan ge verktyg för eleverna att utveckla en djupare förståelse för postkoloniala och xenofobiska värderingar i litteratur. Ords betydelse behövs alltså ses utifrån den kontext som ord befinner sig i.

Synliggörandet av ords och språkets innebörd kan bidra till möjligheter men även till svårigheter. De språkliga möjligheterna bidrar till att perspektiven om vem som berättar vems historia blir lättare att urskilja (Chaudhri och Schau 2015, s. 19). Svårigheter som kan uppkomma grundar sig i orden som läses – rent rasistiska ord som har som syfte att nedvärdera andra etniciteter är ord som i största möjliga mån ska undvikas att sägas i ett klassrum. Dock måste man ta i beaktning att bara för att dessa ord inte sägs i klassrummet finns det fortfarande en risk för att eleverna får höra dem ändå. Språket kan ses som en ingång till en mer nyanserad förståelse kring hur rasism och maktstrukturer återskapas i vardagen samt hur dessa normer ges plats (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 10).

Det är som tidigare nämnt således vårt uppdrag som lärare att eleverna utvecklar kritisk litteracitet. Genom att arbeta med kritisk litteracitet i förhållande till kontroversiell barnlitteratur kan eleverna utveckla förmågan att kritiskt granska och analysera texter. Denna förmåga leder i sin tur till att eleverna kan börja ifrågasätta de rådande maktförhållanden och ojämlikheter som finns (Lozic 2014). I arbetet med kontroversiell barnlitteratur beskriver Dowd frågor som kan tas i beaktning i valet av litteratur. Dessa frågor är tänkta att användas i syfte att undvika kontroversiella böcker men vi kan se att de likväl kan användas i syfte att arbeta med kontroversiell litteratur för att utveckla kritisk litteracitet:

- Ger boken en bild av mångfald av de människor som porträtteras och representeras, eller är de stereotypiskt framställda?
- Innehåller språket nedsättande, stötande, nedlåtande eller laddade ord? Är språket respektfullt?

- Är människorna porträtterade på ett positivt, icke-dömande sätt? Är författarens perspektiv öppet eller indirekt fördomsfullt? Finns det ett “oss” och “dem”, eller indikationer på överlägsenhet (Dowd 1992, s. 222)?

För att hjälpa eleverna i mötet med texters budskap, uppbyggnad och innehåll kan olika aspekter tas i beaktning vid valet av böcker som belyser olika människors och kulturers upplevelser och erfarenheter (Skolverket 2022, s. 226). Eleverna kan exempelvis i mötet med en kontroversiell bok om en specifik kultur uppmanas att fundera över om den valda boken skapar möjligheterna till att acceptera och uppskatta den kulturella gruppen som är porträtterad. Vidare kan diskussion föras om eleverna tror att ett barn som tillhör den specifika kulturen som är porträtterad skulle vara stolt över boken och hur barnets kulturella arv framställs. Eleverna kan även fundera över om texten upplevs vara historiskt korrekt, eller om texten är vilseledande eller felaktig. *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) kan således ses som ett bra verktyg för diskussionerna som nämnts ovan, detta då boken har uppenbara stereotypa skildringar av ursprungsamerikaner i både text och bild.

Att endast använda sig av barnlitteratur som visar på stereotyper för att belysa “de andra” är dock inte alltid det mest gynnsamma. Stereotypa representationer med xenofobiska strukturer kan leda till att det skapar hinder för elever och att de i förlängningen kan få svårigheter att förstå andra människor utifrån deras villkor (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 9). I *Barna Hedenhös* förekommer det tydliga stereotyper med indikationer på klasstillhörighet. Dessa stereotyper blir tydliga exempelvis genom det som nämnts i analysen med syfte på Urokesernas kläder. Kläderna är endast skynken gjorda av djurhudar, vilket bekräftar Dowds tankar om att ursprungsbefolkningen ofta representeras som vildar i beteende och kläder (Dowd 1992, s.220). Det är därav av stor vikt att eleverna exponeras för autentiska böcker skrivna av autentiska författare som reflekterar ett pluralistiskt och globalt samhälle. Dowd beskriver hur denna exponering ökar möjligheterna för eleverna att få en korrekt bild av verkligheten, vilket medför att deras förståelse för hur alla etniska och kulturella gruppers värde är betydande för samhället (Dowd 1992, s. 220). Exponering kan göras genom att integrera autentiska böcker i undervisningen för att sedan låta eleverna skapa egna konstnärliga tolkningar kopplade till texten. Genom att arbeta ämnesöverskridande, exempelvis med svenska, historia och bild, ökar möjligheterna för att eleverna ska utveckla förståelsen för hur man kan visa uppskattning och ta del av en annan kultur utan att det uppfattas som nedlåtande eller kränkande.

Motsatt till kritiken om att stereotypa representationer med xenofobiska strukturer kan leda till att det skapar hinder för elever visar Beniwa Johnson och Åkesson att ett postkolonialt perspektiv är centralt för att synliggöra hur normer och strukturell rasism verkar. Att lära sig hur man känner igen en rasistisk stereotyp och sätta denna i en historisk kontext kan göras genom att diskutera det historiska ursprunget eller som nämnt i resultatet, synliggörandet och problematiseringen av stereotypa bilder (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s. 4). Att inte synliggöra den del av historien kopplat till svensk kontroversiell barnlitteratur gör att man riskerar att förbise den rasism som faktiskt existerat och existerar. Beniwa Johnson och Åkesson menar ytterligare att utveckla en medvetenhet om hur strukturell rasism är historiskt förankrat är det första steget i ett normkritiskt arbete. Vidare handlar normkritiskt arbete om att våga ställa frågor till oss själva om de värderingar och normer vi bär med oss samt hur dessa är sammanlänkade för att inte riskera att dessa upprepas i undervisningen (Beniwa Johnson och Åkesson 2017, s.10).

Vidare kan vi se utifrån egna erfarenheter att föreställningen om den "imaginära indianen" frodas i den svenska skolan. Upplevelsen är att vi i den svenska skolan inte ser problematiken runt den "imaginära indianen", utan att den till stor del har blivit en del av vårt kulturella samhälle. Den imaginära framställningen hålls vid liv genom att amerikansk urbefolkning objektifieras snarare än att ses som människor. Denna objektifiering sker till exempel i alfabetsböcker ("i står för indian"), räkneböcker och sånger ("tio små indianer"). Även barnens lekar indikerar på den imaginära framställningen, att "leka indian". Likaså förringade namn så som "det rullande bandet" vilket som tidigare nämnts förekommer i boken *Barna Hedenhös*. Objektifiering kan även ses utifrån en samhällskontext, där vi alla, såväl barn som vuxna, påverkas av bilden av den imaginära indianens framställning. Denna påverkan sker bland annat genom djupt rotade bilder som dessutom inte har sin motsvarighet i andra minoritetsgrupper. Dowd belyser detta faktum genom att ifrågasätta hur vi kan komma att ha sporter vars lag har namn såsom Washington Redskins, men inte "Pittsburgh Darkies". Det förstnämnda är i stort accepterat, medan det sistnämnda är kränkande och chockade (Dowd 1992, s. 221). Att även vi i Sverige inte har uppfattat det som problematisk visas av att Frölunda HC tidigare hette Frölunda Indians.

Vidare kan vi se att resultatet till viss del inte skulle bli det samma oavsett vilken kontroversiell barnbok som analyseras. På grund av hur Bertil Almqvist valt att porträttera

urbefolkningen som visar på karikatyrlika och rasistiska karaktärsbeskrivningar, skriver Almqvist in sig i genren “indianböcker” och i och med det i den problematiska porträtteringen av ursprungsbefolkningen som genren alltid erbjuder. Men det som gör att just *Barna Hedenhös upptäcker Amerika* (1950) skiljer sig från andra böcker i samma genre är porträtteringen av ett överlägset och väl utvecklat samhälle som sannolikt avviker från genren “indianböcker”.

Det som även är intressant för just den amerikanska urbefolkningen är att till skillnad mot andra urbefolkningar har den imaginära indianen en helt egen genre i svenska bibliotek. Av den anledningen kan vi se att det finns ett behov av vidare forskning som undersöker hur denna genre kan komma att existera och hur vi i Sverige inte förens nu börjat uppmärksamma den faktiska problematiken.

Avslutningsvis kan vi se att de etablerade fördomarna som finns kring den amerikanska urbefolkningen positionerar skolan i en avgörande roll i arbetet med att synliggöra de stereotyper som missvisar den amerikanska ursprungsbefolkningens kultur och identitet. Det är därför skolans ansvar att aktivt arbeta med att förklara och motverka dessa synsätt, så att förståelsen för individens integritet i dess kulturella identitet växer och att den “imaginära indianen” ses för vad det faktiskt är – en fiktiv diskriminerande skildring av en verklig och existerande folkgrupp.

12. Referenser

Almqvist, Bertil (1950). *“Expedition Ur-Tiki” eller Barna Hedenhös upptäcker Amerika.* Stockholm: Bonnier Carlsen.

Beniwa Johnson, Denise och Åkesson Emilia (2017). “Normkritisk pedagogik-ett sätt att motverka strukturell rasism i skolan“. Författad av *Amphi produktion* åt *Skolverket.* https://www.skolverket.se/download/18.653ebcff16519dc12ef364/1539586816611/normkritisk-pedagogik-ett-satt-att-motverka-strukturell-rasism-i-skolan-2017.pdf?fbclid=IwAR1QRKgENStPMkDMfzwdEj3_2eTjU8E7pn-IPhL84qAMRMns4koBHKEeElI [2022-09-09].

Brinkkjær, Ulf och Høyen, Marianne (övers. Jakobsson, Jim. 2013). *Vetenskapsteori för lärarstudenter.* .2. uppl. Lund: Studentlitteratur AB

Chaudhri, Amina och Schau, Nicole (2015). “Imaginary Indians: Representations of Native Americans in Scholastic Reading Club”. *Children’s Literature in Education* Vol. 47. Nr. 1, s.18–35. DOI: https://doi.org/10.1007/s10583-015-9255-1

Dowd, Frances Smardo (1992). “We´re not Kansas Anymore: Evaluating Children's Books Portraying Native American and Asian Cultures”. *Childhood Education; Social Science Premium Collection.* Vol. 68. Nr.4, s. 219–224. DOI: https://doi.org/10.1080/00094056.1992.10520878

Fejes, Andreas och Thornberg, Robert (2019) “Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier” I Fejes, Andreas och Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB s. 273–295

Fejes, Andreas och Thornberg, Robert (2019) “Kvalitativ forskning och kvalitativ analys” I Fejes, Andreas och Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB s. 16–43

Flick, Uwe (2014) “Mapping the Field” I Flick, Uwe (red.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis.* London: Sage s. 3–18

Gilliland, Hap (1982). “The New View of Native Americans in Children's Books”. *International Literacy Association and Wiley.* Vol. 35. Nr. 8, s. 912–916

Grettve, Anna (2008) “Barnet i klädkammaren. Kläder, klass och genus i två barnberättelser” I Andersson, Maria och Druker, Elina (red.), *Barnlitteraturanalyser.* Lund: Studentlitteratur AB, s. 27–54.

Hellman, Emilia och E Karlsson, Kevin (2018). *Narcos och Eurocentrism en postkolonial filmanalys.* Kandidatuppsats medie och kommunikationsvetenskap med inriktning film, Instutionen för humaniora, samhälls- och utbildningsvetenskap. Örebro: Örebro universitet. http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1181073/FULLTEXT01.pdf [2022-10-03].

Horne, Amanda (2013). *Bonnier Carlsen drar tillbaka “Barna Hedenhös upptäcker Amerika”. SVT Nyheter: Kultur*, 20/11. *https://www.svt.se/kultur/bok/bonnier-carlsen-drar-tillbaka-barna-hedenhos-upptacker-amerika* [2022-09-20].

Jonsson, Stefan (1993) *De andra: Amerikanska kulturkrig och europeisk rasism.* Stockholm: Nordstedts förlag AB.

Jonsson, Stefan (1995) *Andra platser: en essä om kulturell identitet.* Stockholm: Nordstedts förlag AB.

Loomba, Ania (övers. Söderlind, Rasmus 2005). *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält.* 2. uppl. Hägersten: TankeKraft förlag.

Lozic, Vanja (2014). *“Critical literacy” synliggör maktrelationer och motiverar.* https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/critical-literacy-synliggor-maktrelationer-och-motiverar [2022-10-4].

Nikolajeva, Maria (2008). *Bilderbokens pusselbitar.* Lund: Studentlitteratur.

Nikolajeva, Maria (2017). *Barnbokens byggklossar*. 3.uppl. Lund: Studentlitteratur.

Pehrsson, Amanda (2021). *Främlingskap och annanhet i Diana Gabaldons Främlingen- En kvalitativ studie ur ett postkolonialt perspektiv.* Självständigt arbete avancerad nivå, ämneslärarprogrammet, inriktning mot arbete i gymnasieskolan, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap. Örebro: Örebro universitet. http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1634410/FULLTEXT01 [2022-10-03]

Rydén, Hanna (2013). ”*Nytryckta Hedenhös-böcker kritiseras av litteraturvetare”. SVT Nyheter: Kultur*, 18/11. https://www.svt.se/kultur/definieras-i-hog-grad-utifran-hudfarg [2022-09-20].

Sako, Natalija (2013). *“Bertil Almqvist var en utpräglad antirasist”. SVT Nyheter: Kultur,* 20/11. https://www.svt.se/kultur/bok/bertil-almqvist-var-en-utpraglad-antirasist [2022-09-20].

Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.* https://www.skolverket.se/getFile?file=9718 [2022-09-01].

Widén, Pär (2008) “Kvalitativ textanalys” I Fejes, Andreas och Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. 3. uppl. Stockholm: Liber AB s. 193–210